

Türkiye’de Şâfiî Çalışmaları

Soner DUMAN*

Giriş

İmam Şâfiî, bir fıkıh mezhebinin kurucusu olmasının ötesinde İslâm düşüncesi üzerinde önemli etkileri bulunan bir şahsiyettir. Son dönemlerde yerli-yabancı, Müslüman-gayrimüslim pek çok araştırmacı Şâfiî’nin ihraz ettiği bu önemi fark etmiş ve bu husus pek çok müstakil araştırma ve çalışmaya da konu olmuştur. Bu makalede İmam Şâfiî üzerine Türkiye’de yapılan veya Türkçeye çevrilen çalışmalar ele alınacaktır.

Bu çalışmanın; zaman, alan ve konu bakımından üç sınırı bulunmaktadır.

a) Zaman olarak çalışma, cumhuriyet dönemi sonrası ile sınırlandırılacaktır. Bu sınırlandırmanın gerekçesi, bir yandan cumhuriyet dönemiyle kıyaslandığında önceki dönemde bütünüyle İmam Şâfiî’ye hasredilmiş çalışmaların yok denecek kadar az olması diğer yandan da Şâfiî ile ilgili çalışmaların dünya çapındaki yaygınlığının –Cumhuriyet dönemine tekabül eden- son bir asırda hissedilir derecede artmasıdır.

b) Konu olarak yalnızca İmam Şâfiî üzerinde yoğunlaşılacak, Şâfiî mezhebine ilişkin çalışmalara temas edilmeyecektir.

c) Alan olarak ise İmam Şâfiî’nin yalnızca “fıkıh ve fıkıh usûlü” düşüncesiyle ilgili yapılmış çalışmalar üzerine yoğunlaşılacaktır. Bununla birlikte bu makale, Türkiye’de Şâfiî üzerine yapılan çalışmaları ele alan ilk deneme olması hasebiyle makalede bütünlüğün görülmesi için bu çalışmalara liste olarak yer verilecektir. Makalenin sonunda söz konusu çalışmalara ilişkin genel bir değerlendirmede bulunulacaktır.

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı.

I. Telif Çalışmalar

A. Lisansüstü Tezler

Doğrudan İmam Şâfiî ve onun İslamî ilimlerin çeşitli konu ve kavramlarına ilişkin düşünceleri üzerine Türkiye’de yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerini, tezlerin hazırlandığı anabilim dalını dikkate alarak şu şekilde tasnif etmek mümkündür.

1. İslam Hukuku Alanında Yapılan Tezler

İmam Şâfiî’ye ilişkin İslam Hukuku alanında ikisi doktora, yedisi yüksek lisans olmak üzere toplam dokuz tez yapılmıştır. Doktora tezlerinin biri, yüksek lisans tezlerinin ikisi Şâfiî’nin usulünde delil olarak kullandığı “kıyas”, “istihsan” ve “sahabe kavli”ne tahsis edilmiştir. Şâfiî’nin fūrû fıkhın belirli bir alanındaki görüşünü inceleyen herhangi bir lisansüstü tez bulunmamaktadır.

İslam hukuku alanında kronolojik olarak İmam Şâfiî üzerine hazırlanan en eski doktora tezi Menderes Gürkan’ın “İslâm Hukuku Metodolojisinin Oluşumu ve Şâfiî’nin Yeri” adlı çalışmasıdır. Şâfiî’nin metodolojik yaklaşımlarını tezinin son bölümünde ele alan Gürkan, Şâfiî’nin fıkhıta esas aldığı edilleyi ve reddettiği istihsanı konu edinir, Şâfiî’nin lafızlara ilişkin yaklaşımlarına temas eder ve genel anlamda Şâfiî’nin usulünü özetlemeye çalışır.¹ Gürkan, İmam Şâfiî’nin mevcut hukuku naslarla koruma ve yeni hukukî çözümleri de yine naslar çerçevesinde çözümleme isteğinin bulunduğunu belirttikten sonra bu anlamda İmam Şâfiî’nin, müctehide büyük bir hareket serbestisi sunan rey ictihadını kıyas ile sınırlama çabası, istihsana bağlı çözümlerin İslam hukuku çerçevesinde düşünülmemeyeceği iddiası, bölgesel icma anlayışlarını yıkıp bütünlük arz eden icma anlayışını ikameye kalkışması ve sünneti, Medine ehlinin amelîyle aynileştirmeye çabalayan Medinelilerin bu tutumlarını tenkid edip sünneti genel bir kaynak haline getirme çabası gibi çıkışlarının bulunduğu bahseder.²

Son dönemde İmam Şâfiî, “rey ictihadını kıyasla sınırlandırdığı”, “istihsan ve maslahatı gayri meşru addederek İslam hukukunun dinamizmini baltaladığı”, “nasları anlamada yalnızca zâhirle yetindiği” şeklinde eleştirilere muhatap olmuştur.

“Şâfiî’nin Kıyas Anlayışı” adlı doktora tezinde Soner Duman, İmam Şâfiî’nin *er-Risâle* adlı eserinde ictihad ve kıyas kavramlarını eş anlamlı olarak kullanmış olmasının, onun bu kavramlarla neyi kastettiği ve ictihad konusunda akla tanıdığı alanın sınırı konusunda farklı tartışmalara sebep olduğunu belirtir. Bu tartışmada yer alan taraflardan kimileri Şâfiî’nin rey ictihadını kıyasa indirgeyerek

1 Menderes Gürkan, “İslam Hukuk Metodolojisinin Oluşumu ve Şâfiî’nin Yeri”, Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, 1997, s. 2-9.

2 Gürkan, a.g.t., s. 334-335.

dinde insan aklına verilen önemi sınırlandırdığını; istihsan, istislah vb. gibi diğer prensipleri devre dışı bıraktığını söylemişlerdir. Bu görüşte olanlara göre Şâfiî “kıyas” kavramını, fıkıh usulünde bilinen anlamıyla kullanmaktadır. Buna karşılık ilk dönemlerden bu yana Şâfiî'nin “kıyas” kavramını maslahat, istihsan vb. prensipleri de kapsayacak şekilde kullandığına dair ifadeler rastlamanın mümkün olduğunu belirten Duman, araştırmacıların büyük bir bölümünün Şâfiî'nin teorik açıklamalarıyla yetindiğini, teorinin pratiğe aktarımı üzerinde durmadıklarını dile getirir. Yazar, yaptığı çalışma sonucunda Şâfiî'nin “kıyas” kavramının sonraki usul literatüründe yer alan “kıyas”tan daha genel olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre Şâfiî'nin kıyas kavramı usûlî kıyası, kimi yorum faaliyetlerini ve genel prensip ichtihadını kapsar. Çalışma, Şâfiî'nin bütün eserlerinde kıyas sözcüğü veya türevlerinin taranması sonucu tümevarım yöntemiyle oluşturulmuş, bunun yanında başta Şâfiî usul literatürü olmak üzere klasik ve modern dönemdeki usul çalışmaları kullanılmıştır. Yazar son olarak Şâfiî'nin “kıyas” anlayışının akıl-vahiy arasında bir denge kurma noktasında kendi dönemi ve şartları dikkate alındığında başarılı sayılabileceğini, bununla birlikte farklı vasatlar için alternatif modellerin inşa ve tatbik hakkının mevcut olduğunu belirterek çalışmasını bitirir.³

İmam Şâfiî'nin usulî görüşlerinin Şâfiî muhitte nasıl ele alındığı sorunu, Şâfiî çalışmalarında önemli bir noktayı teşkil eder. Erol Erdem, “Şâfiî Usulcülerin İmam Şâfiî'nin Usulünü Temsil Sorunu” adını taşıyan doktora tezinde usulün dört önemli konusu olan beyan, âmm-hâss, nesih ve haber-i vâhid konularından yola çıkarak bu soruya cevap bulmaya çalışır.⁴

İslam hukuku alanında İmam Şâfiî'yi konu edinen yedi yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bunlar arasında Muhittin Özdemir'in “İmam Şâfiî'ye göre İstihsan” ve Taha Nas'ın “İmam Şâfiî'ye Göre Sahabe Kavlinin Kaynak Değeri” adlı eserler doğrudan İmam Şâfiî'nin delil anlayışı ile ilgilidir. Özdemir tezinde Şâfiî'nin istihsan konusundaki görüşlerini irdelerken onun istihsana karşı çıkış gerekçeleri üzerinde durur. Taha Nas ise tezinde Şâfiî'nin “sahabî kavli” anlamında kullandığı kavramlar üzerinde durduktan sonra, eski ve yeni mezhebi çerçevesinde sahabe kavlinin hüccet oluşu, Kur'an, sünnet, icma ve kıyasla irtibatını örnekleriyle açıklamıştır.

Şâfiî'ye ilişkin tezler arasında iki tanesi, farklı mezheplerden olan müelliflerin İmam Şâfiî'ye atfettiği görüşlerin tahkikini yapmaktadır. Yasemin Nar “İbn Rüşd'ün *Bidayetü'l-Müctehid* Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki” başlığını taşıyan tezinde ilgili eserde İmam Şâfiî'ye atfedilen görüşlerin

3 Soner Duman, “Şâfiî'nin Kıyas Anlayışı”, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2007, s. 1-2; 251-255.

4 Erol Erdem, “Şâfiî Usulcülerin İmam Şâfiî'nin Usulünü Temsil Sorunu”, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008, s. 198-201.

gerçekten ona ait olup olmadığını bizzat Şâfiî mezhebi kaynaklarından tahkik etmeyi amaçlamaktadır. Tezde *Bidâyetü'l-müctehid*'de İmam Şâfiî'ye atfedilen görüşler tespit ve tasnif edilmiş, daha sonra bu görüşlerin Şâfiî kaynaklardaki durumu araştırılmıştır. Bu çerçevede Şâfiî fihhına ilişkin; *el-Mühezzeb*, *Minhac* ve *Muğni'l-muhtac* adlı eserler esas alınmış, bu kaynaklarda bulunmayan görüşler için de *el-Hâvi'l-kebîr* ve *Ravdatü't-talibîn*'e müracaat edilmiştir. Nar'ın belirttiğine göre İbn Rüşd, Şâfiî'nin görüşlerini verirken kimi zaman hatalara düşmüş olup bu hatalar genelde İbn Rüşd'ün kendi kanaatini belirttiği meselelerde görülmektedir. Yazar, *Bidâyetü'l-müctehid*'de Şâfiî'ye dair 1068 görüşü incelemiş olup bunların yalnızca 22'sinde hatalı görüş tespit etmiştir.⁵ Şâfiî'ye nispet edilen görüşlerin tahkikine ilişkin hazırlanan diğer bir yüksek lisans tezi ise Hilal Dirican'ın "el-Mevsilî'nin *el-Muhtâr* İsimli Eserindeki İmâm Şâfiî'ye Ait Görüşlerinin Tahkiki" başlığını taşıyan çalışmasıdır. Dirican da tıpkı bir önceki çalışmada olduğu gibi, Şâfiî mezhebine mensup olmayan bir âlimin yazdığı eserde, Şâfiî'ye atfedilen görüşlerin sıhhatini tespiti çalışmıştır. Tezde İmam Şâfiî'nin, farklı görüş benimsediği 457 mesele incelenmiştir.⁶

Şâfiî üzerine hazırlanan yüksek lisans tezlerinden ikisi ise İslam hukuk tarihi kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalardır. Muammer Arangül "İmam Şâfiî'nin *Kitâbu İhtilâfi Mâlik ve's-Şâfiî* Adlı Eseri Çerçevesinde İmam Mâlik Eleştirisi" başlığını taşıyan eserinde iki imamın genel olarak hangi konularda ihtilaf ettiklerini ve bu ihtilafın sebeplerini tespit etmeye çalışmıştır. Mâlik'in talebelerinden biri olan ve bu eseri hocasının vefatından yaklaşık yirmi yıl sonra telif eden İmam Şâfiî'nin eleştirilerinde ne oranda haklı olduğu, neden böyle bir kitap yazmaya gerek duyduğu da tezde cevabı aranan sorular arasındadır. Arangül, *Muvatta'* ve *Müdevvene* adlı eserleri incelediğini ve iki imam arasındaki ihtilafın her zaman Şâfiî'nin söylediği gibi olmadığını, Şâfiî'nin Mâlik'in rivayet ve görüşlerini her zaman bir bütün olarak değerlendirmediklerini belirtir. Arangül, Mâlik'in görüşleri kadar, Şâfiî'nin Mâlik'in görüşlerine yaptığı yorumların da eleştirilerin yönünü belirlediği sonucuna ulaştığını belirtir.⁷

Mezhep imamları içinde İmam Şâfiî'nin fıkıh anlayışındaki değişimin diğerlerine göre çok daha dikkat çekici olduğu şüphesizdir. Yunus Araz "İmam Şâfiî'nin Seyahatleri ve Fıkıh Anlayışındaki Değişim" başlığını taşıyan yüksek lisans tezinde bu konuyu ele almıştır. Önceki ve sonraki görüşlerinin birbirinden tamamen ayrıştırılması sonucunda kendisinden "mezheb-i kadîm" ve "mezheb-i cedîd" şeklinde iki farklı doktrin rivayet edilmiş bulunan Şâfiî'nin görüşlerinde

5 Yasemin Nar, "İbn Rüşd'ün *Bidâyetü'l-Müctehid* Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007, s. 161-162.

6 Hilal Dirican, "el-Mevsilî'nin *el-Muhtâr* İsimli Eserindeki İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki", Yüksek Lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006, s. 2.

7 Muammer Arangül, "İmam Şâfiî'nin İhtilafu Mâlik ve's-Şâfiî Adlı Eseri Çerçevesinde İmam Mâlik Eleştirisi", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2009, s. 1-4; 254-256.

bu denli köklü bir değişikliğe neden gittiği ve değişikliğin boyutu tam olarak belirlenmiş değildir. Tez bu sorulara cevap bulma amacını gütmektedir. Tezde İmam Şâfiî'nin ilmî birikiminin oluşmasındaki amiller ve daha sonra bunların bu değişimdeki etkileri belirlenmeye; ardından bu değişimin gerçekleştiği fikhî görüşler tespit edilmeye çalışılmıştır.⁸

Şâfiî'nin fıkıh düşüncesine ilişkin çalışmalar bir bütün olarak incelendiğinde bu çalışmaların henüz başlangıç seviyesinde olduğu görülmektedir. Söz gelimi İmam Şâfiî'nin fûrû fıkıhın herhangi bir alanına ilişkin görüşlerini, fıkıhta esas aldığı genel kuralları, icma anlayışını ele alan herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Yine onun *er-Risâle* ve diğer usul eserleri ile *el-Ümm*'de ortaya koyduğu usule ilişkin açıklamalar dikkate alınarak Şâfiî'nin fıkıh düşüncesinin epistemolojik alt yapısının ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

İSAM veri tabanında yer alan bilgilere göre ilahiyat fakültelerinin İslam hukuku anabilim dallarında doğrudan veya dolaylı olarak Şâfiî ile ilgili hâlen devam eden tezler ise şunlardır:

Doktora Tezleri:

- Ömer Aykal, “İmam Şafii'nin Irak Ekolüne Yaptığı Eleştirilerin Usûlî Temelleri”, Dicle Üniversitesi.
- İhsan Akay, “Şafii Usul Geleneğinde İmam Şafii'ye Muhalif Görüşler”, Dicle Üniversitesi.
- Hasan Güler, “İmam Şafii'nin “er-Risale ve el-Ümm” Adlı Eserlerinde İstihsan Anlayışı”, Uludağ Üniversitesi.

Yüksek Lisans Tezleri:

- Mehmet Ali Arıbaş, “Cessâs'ın “Muhtasar İhtilâfi'l-Ulemâ” İsimli Eserinde Eşya ve Borçlar Hukukuyla İlgili İmam Şâfi'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki”, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Hikmet Şavluk, “Cüveyni'nin el-Silsile Adlı Eserinde İmam Şafii'nin Farklı Görüşlerine Getirdiği Çözümler”, Marmara Üniversitesi.
- Gülbeyaz Güven, “İbn Dakiki'l-İyd'in İhkamu'l-Ahkam'ında Şâfi'ye Nisbet Edilen Görüşlerin Tahkiki”, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

2. Diğer Alanlarda Yapılan Tezler

Son dönemde Şâfiî çalışmalarının özellikle onun sünnet/hadis anlayışı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunda oryantalistlerin İmam Şâfiî'nin sünnet anlayışı üzerindeki görüşlerinin inkâr edilemez bir etkisi bulunmaktadır. Şâfiî'nin hadise/sünnete yaklaşımını ele alan ilk doktora tezi Habil Nazlıgül tarafından hazırlanan “İmam eş-Şâfiî'nin Hadis Kültürümüzdeki

8 Yunus Araz, “İmam Şâfiî'nin Seyahatleri ve Fıkıh Anlayışındaki Değişim”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2010, s. 1-2, 155-158.

Yeri” başlığını taşıyan tezdır. Bu çalışmada İmam Şâfiî'nin hadis kültürümüzdeki yerine genel bir bakış yapılmıştır. İshak Emin Aktepe tarafından hazırlanan “Şâfiî Öncesinde ve İmam Şafii’de Sünnet” adlı doktora tezi genel olarak Şâfiî'nin sünnet anlayışını ve bu anlayışın Şâfiî öncesindeki sünnet anlayışından farklı yönlerini ortaya koyar. Muammer Bayraktutar tarafından hazırlanan “İmam Şâfiî’de Lafza Bağlı Hadis/Sünnet Yorumu” adlı tez ise Şâfiî'nin hadislere yaklaşımındaki zâhirîlik konusunu ele almaktadır. Şâfiî'ye ilişkin hadis alanında yine Aktepe tarafından hazırlanan “Üç Eseri Çerçevesinde İmam Şâfiî'nin Bazı Hadis Meselelerine Yaklaşımı” adlı bir yüksek lisans çalışması bulunmaktadır.

Şâfiî ile ilgili hâlen devam eden bir yüksek lisans çalışması Beşir Korkmaz tarafından “İmam Şafii'nin Cuma Namazı ile İlgili Görüşlerinin Kütüb-i Sitte Hadisleri ile Karşılaştırılması” başlığıyla hazırlanmaktadır.

İmam Şâfiî'ye ilişkin tefsir alanında bir doktora, üç yüksek lisans tezi yapılmıştır. Gıyasettin Arslan'ın hazırladığı doktora tezi “Hicrî İkinci Asrın Siyasî Yapısı İçinde İmam Şâfiî'nin Kur'an'ı Tefsir Metodolojisi” başlığını taşımaktadır. Yüksek lisans çalışmalarından biri, Mehmet Sadık Gür tarafından hazırlanan “İmam Şâfiî'nin Tefsir Usulündeki Yeri” başlıklı tezidir. Diğeri ise “Tefsir Tarihinde Fıkhî Tefsirler ve İmam Şâfiî'ye Nispet Edilen Ahkâmü'l-Kur'an” adını taşımaktadır. Bu alandaki son yüksek lisans çalışması ise Ensar Yılmaz'ın “İmâm Şâfiî'nin Sünneti Temellendirmede Kullandığı Âyetlerin Tefsir Literatüründeki Yorum Biçimleri” adıyla hazırladığı tezdır.

Şâfiî'nin dil ve edebî yönü⁹ ile kelâmî yönünü¹⁰ inceleyen birer yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

B. Makaleler

1. Genel Makaleler

Esat Kılıçer, “Büyük İslam Bilginlerinden İmâm-ı Şafii (150/677-204/819)”, *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]*, 1968, c. 7, sy. 75-76, s. 197-200.

İshak Emin Aktepe, “Schacht ve ‘Şâfiî'nin Hayatı ve Şahsiyeti Üzerine’ Adlı Makalesinin Tahlil ve Tenkidi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2005, c. 3, sy. 2, s. 57-83.

9 Kenan Yeniceli, “eş-Şâfiî'nin Edebî Yönü ve Divân'ının İncelenmesi”, Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, 2013, 164 s.

10 Salih Gör, “el-Fıkhü'l-Ekber Eserleri Bağlamında Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî'nin Kelâmî Görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, 2012, 141 s.

2. İslam Hukuku Alanındaki Makaleler

Şamil Dağcı, “İmam Şâfiî'nin Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlimindeki Yeri”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1996, c. 32, sy. 2, s. 69-127.

Ali Bakkal, “İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997, sy. 3, s. 109-132.

Osman Taştan, “Merkezileşme Sürecinde İslam Hukuku: Bölgeselliğe Veda veya Şâfiî Faktörü”, *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü* içinde, M. Hayri Kırbasoğlu (ed.), Ankara: Kitabiyat, 2000, s. 149-162.

Ali Pekcan, “Şâfiî İstihsân Yapmış mıydı?”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi [www.dinbilimleri.com]*, 2003, c. 3, sy. 3, s. 145-172.

Sahip Beroje, “İmam Şâfiî'nin Nesh Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirileri”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, c. 9, sy. 1, s. 53-82.

Yasemin Nar, “İbn Rüşd'ün “Bidâyetü'l-Müctehid”inde İmâm Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2007, sy. 10, s. 217-224.

Soner Duman, “Hanefi Usulcülerinin İmam Şâfiî'nin Kıyas Anlayışına Yönelik Eleştirileri”, *Usûl: İslam Araştırmaları*, 2008, sy. 10, s. 7-36.

Ertuğrul Boynukalın, “Tetavvuru mefhûmi'l-beyân cinde'l-usûliyyîn mine'l-İmam eş-Şâfiî ilâ evâili'l-karni'l-hâmis el-hicrî”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/1, sy. 34, s. 203-236.

Metin Yiğit, “İmam Şâfiî'de Arapça Vurgusu ve Lafız-Mana Dengesi”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, c. 11, sy. 2, s. 55-86.

Soner Duman, “Şâfiî'nin Hukuk Metodolojisinde Kıyas Kavramının Anlam ve Kapsamı”, *EKEV Akademi Dergisi -Sosyal Bilimler-*, 2010, c. 14, sy. 42, s. 149-162.

Abdurrahman Candan, “İmam Şâfiî'nin Erken Dönem (Kadim) Görüşlerinin Oluşmasında İmam Malik'in Etkisi”, *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]*, 2011, c. 47, sy. 2, s. 117-144.

Sahip Beroje, “Şâfiî'nin Sünnetin Kur'an'a Arzı Yöntemine Yöneltilmiş Eleştiriler ve Muaraza Problemine Yaklaşım Tarzı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2011, sy. 17 (İmam-ı Azam Ebu Hanife özel sayısı), s. 207-232.

Saffet Köse, “Şâfiî'î Zâhiriliğinin Analizi -Hukûkî İşlemlerde Geçerlilik ve Cevâz Ayırımı-”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2014, sy. 23, s. 11-24.

Anđan Koşum, “İmam Şâfiî'nin er-Risâle'sini Yazdığı Ortam ve er-Risâle'ye Etki ve Yansımaları”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2014, c. 50, sy. 2, s. 23-42.

3. Hadis Alanındaki Makaleler

İshak Emin Aktepe, “İmam Şâfiî'nin Hadisler Arasında Görülen Çelişiklere Bakışı”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2006, c. 4, sy. 2, s. 55-80.

İshak Emin Aktepe, “İmam Şâfiî'nin Ehl-i Kelâm ve Mâlikîlere Karşı Hadis Savunusu”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2008, c. 6, sy. 1, s. 111-133.

Muammer Bayraktutar, “İmam Şâfiî'de Hadisleri/ Sünneti Anlama ve Değerlendirmede Temel Yaklaşımlar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi] [İİFD] [EAÜİFD]*, 2009, sy. 31, s. 83-125.

Zişan Türcan, “Üçüncü Asır Hadis Musannefatı Üzerine eş-Şâfiî'nin Etkisi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2009, c. 7, sy. 1, s. 87-100.

Kadir Demirci, “Şâfiî'nin Zeydî Hadis Anlayışına Etkisi”, *EKEV Akademi Dergisi -Sosyal Bilimler-*, 2010, c. 14, sy. 44, s. 213-226.

Fuat Karabulut, “Şâfiî'nin er-Risale'si ile Humeydi'nin el-Müsned'indeki Rivayetlerin Ortak Kaynakları Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, c. 16, sy. 1, s. 105-129.

Bayram Kanarya, “İmam Şâfiî'nin “İhtilafu'l-Hadis” İsimli Eserinde Mute-arız Hadisleri Çözme Metodolojisi”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2012, c. 4, sy. 8, s. 101-128.

4. Arap Dili Alanındaki Makaleler

Hasan Güleç, “İmam Şâfiî ve Edebî Şahsiyeti”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, sy. 1, s. 119-136.

İbrahim Yılmaz, “İmam Şâfiî'î Divânında Geçen Başlıca Şiir Temaları”, *EKEV Akademi Dergisi -Sosyal Bilimler-*, 1998, c. 1, sy. 2, s. 303-319.

Yasin Kahyaoğlu, “Şâfiî'de Dil ve Edebiyat”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, c. 17, sy. 27, s. 209-240.

Nurettin Turgay, “İmam Şâfiî ve Divan'ında Kur'an'a Yaklaşımı”, *BÜİFD: Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, c. 1, sy. 2, s. 1-27.

5. Kelam Alanındaki Makaleler

İlhami Güler, “Şâfiî'nin Sünnete Yaklaşımının Kelamı (Teolojik) Anlamı ve Din'in Lahutliği ve Nasutluğu Sorunu”, *İslam ve Modernizm: Fazlur Rahman Tecrübesi* içinde, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1997, s. 269-277.

6. İslam Tarihi Alanındaki Makaleler

Namık Kemal Karabiber, “İmam Şâfiî'nin Ehl-i Beyt ve İlk Halifeler ile İlgili Tasavvuru/Algısı”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, c. 9, sy. 1, s. 97-121.

C. Tebliğler

Tespit edebildiğimiz kadarıyla ülkemizde İmam Şâfiî ile ilgili iki uluslararası sempozyum düzenlenmiştir:

1. Diyarbakır Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumunda Sunulan Tebliğler (2010)

Aşağıdaki tebliğlerin tamamı¹¹ 7-9 Mayıs 2010 tarihinde Diyarbakır'da yapılan Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu'nda sunulmuş ve daha sonra aynı adla kitap halinde de basılmıştır (Mehmet Bilen (ed.), İstanbul: Kent Işıkları, 2012):

1. Abdurrahman Acar, "İmam Şâfiî'nin Yaşadığı Dönem", s. 16-33.
2. Bilal Aybakan, "İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Gelişimi", s. 34-50. Tebliğ, yazarın *İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi* adlı kitabının özeti mahiyetindedir. Aybakan, tebliğini iki bölüme ayırır; birinci bölümde Şâfiî'nin hayatını kısaca ele alırken, düşüncesini ele aldığı ikinci bölümde "kavl-i kadîm evresi" ve "kavl-i cedid evresi" olarak iki başlık halinde inceler.
3. Mehmet Hayri Kırbasoğlu, "Şâfiî Arkeolojisinde Son Gelişmeler", s. 51-64.
4. Habil Nazlıgül, "İmam Şâfiî'nin Hadis İlimine Katkıları", s. 129-165.
5. Enbiya Yıldırım, "Sahihayn Musanniflerinin Şâfiî'den Gelen Rivayetlere Yaklaşımları", s. 166-181.
6. Ömer Özpınar, "İmam Şâfiî'nin Tasnif Dönemi Hadis Edebiyatının Oluşumundaki Etkileri", s. 231-265.
7. Hüseyin Hansu, "Haber Tartışmaları Bağlamında Şâfiî-Mutezile İlişkileri", s. 270-291.
8. Kadir Demirci, "Şâfiî'nin Zeydi Hadis Anlayışına Etkisi", s. 294-309.
9. Yusuf Ziya Keskin, "İmam Şâfiî'ye Göre Mürsel Hadisin Delil Olma Yönünden Değeri", s. 184-200.
10. İshak Emin Aktepe, "İmam Şâfiî'nin "Hadis Sahihse Mezhebim Odur" Sözüünü Yeniden Düşünmek", s. 204-225. Aktepe'ye göre İmam Şâfiî, hadis = sünnet = vahiy formülasyonunda bulunmuş olup bu formül doğru değildir. İmam Mâlik ve Ebu Hanife, hadisin sıhhatini tespitte yalnızca senetle yetinmemişlerdir. Hadisin sıhhatini en iyi ehl-i hadisin tespit edebileceği görüşüne katılmadığını belirten Aktepe, bunun bir

11 Bunlar dışında Abdülkadir Şener'e ait olan "İmam Şâfiî'ye göre Haber-i Vahid" başlığını taşıyan tebliğ, 16-18 Eylül 1985'te İzmir'de yapılan ve sonradan "Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri" adıyla basılan eserde yer almaktadır (s. 287-293). Şener bu tebliğinde haber-i vâhidlerin İslam hukukunda huccet olup olmadığı konusunda İmam Şâfiî'nin görüşlerini, *er-Risâle, el-Ümm ve İhtilafü'l-hadis* adlı eserleri çerçevesinde ele almıştır.

ictihad olduğunu, ehl-i hadisin; ehl-i rey, ehl-i kelam ve ehl-i amel'e karşı mücadele edip, kendi görüşüne göre "İslam'ı, sünneti, Hz. Peygamber'i savunan" bir mezhep olduğunu belirtir.

11. Namık Kemal Karabiber, "İmam Şafii'nin Ehl-i Beyt Algısı", s. 312-326.
12. Mehmet Ali Büyükkara, "Kendisine Atfedilen Sözler Zemininde İmam Şafii'nin Akidevi Görüşleri", s. 331-357.
13. Ahmet Erkol, "İmam Şafii'nin Kelam Karşıtlığı ve Nedenleri Üzerine", s. 366-377.
14. İlhami Güler, "M. Arkoun'a Göre İmam Şafii'nin "İslami Akıl"ı Kuruşunun Teolojisi - Kur'an ve Sünnet'in "Yüce Otorite" Olarak Tesisi", s. 387-391.
15. Mehmet Yalar, "İmam Şafii'nin Edebi Kişiliği", s. 464-478.
16. Adnan Koşum, "İmam Şafii'nin Kıyas Teorisinin Kaynağı Sorunu", s. 531-544. Şâfiî'nin kıyas görüşünü bir "dönüm noktası" olarak gören Koşum, bunu Şâfiî'nin kıyası bir disiplin altına alıp kesin esaslara bağlamasına dayandırır. Onun kıyas anlayışı konusunda biri Aristo mantığından etkilendiği, diğeri özgün olduğu şeklindeki iki görüşü tartışır.
17. Abdürrahim Kozalı, "İslam Hukuku ile Batı Hukuku Arasındaki Temel Düşünsel ve Metodolojik Farklılık Açısından İmam Şafii'nin Konumu", s. 577-602.
18. Talip Türcan, "Sünnî Şerilik Teorisinin Kurucusu Olarak İmam eş-Şafii", s. 713-725. Türcan'a göre, sünnî şer'ilik teorisi, İmam Şâfiî'nin beşerî davranışlara hüküm bağlama hususunda yalnızca ilahî iradenin yetkili olduğu, her bir davranışa ilişkin ilahî iradede öngörülmüş bir hükmün mutlaka bulunduğu ve söz konusu hükümlere reyyle değil, ancak ilahî iradeyi temsil eden kaynaklar yoluyla ulaşılabileceği biçiminde belirlediği üç temel ilkeye dayanmaktadır. Ayrıca Sünnî fıkıh usulü, geldiği nihâî aşamada, reyeye dayalı tüm yöntemleri reddetmek suretiyle Şâfiî'nin şer'ilik teorisini aynen benimsemiştir.
19. Halit Çalış, "Şafii ve Yorumda Nesnellik Arayışı", s. 726-739. Şâfiî'nin çabasını, nas ve rey/akıl arasında bir rekabet ve bunlardan birini diğerine üstün tutma değil, sahih rey faaliyetinin olabildiğince nesnel ilkelere bağlanması çabası olarak gören Çalış, esasen bu tavrın hem bireysel kulluk, hem de toplumsal düzen için gerekli ilmî bir tavır olduğunu belirtir.
20. Soner Duman, "Şafii'nin Usul Anlayışında "Maslahat-ı Mürsele" ve İstislah'ın Yeri", s. 742-783. Duman'a göre Şâfiî hüküm vermede maslahatları esas almakla birlikte maslahatın hükme medar olabilmesi için nassın zahirine aykırı olmaması, bir hakkın iptaline yol açmaması, idarecilerin keyfî tasarruflarına kapı açmaması, bir kriter belirlemenin

mümkün olması, daha büyük mefsedete yol açmaması gerekir. O, maslahatla ibtidaen hüküm koymaya sıcak bakmaz. Şâfiî, maslahatı; mevcut bir hükmü ta'lil etme, bir hükmün uygulama alanını genişletme, genel nitelikli bir hükümde istisna yapma ve muarazada bulunma gibi konularda işlevsel görür. Şâfiî maslahatları esas alarak yaptığı ictihadları “kıyas” kavramı ile ifade etmiştir.

21. Metin Yiğit, “İmam Şafii’de Arapça Vurgusu ve Lafız-Mana Dengesi”, s. 803-835.
22. Menderes Gürkan, “İmam Şafii Öncesi Nesih Kavramı ve Şafii’nin Deliller Arası Nesih Anlayışı”, s. 836-856.
23. Sahip Beroje, “Şafii’nin Sünnetin Kur’an’a Arzı Yöntemine Sünnetin Beyan Vasfı Çerçevesinde Yaklaşımı”, s. 860-877.
24. Ali İhsan Pala, “İmam Şafii’nin Yasak Yorumu”, s. 880-916. Pala’ya göre Şâfiî, nehiy sigalarının delalet ettikleri anlamı nas olarak görür ve nehiy sigası kesin haramlığı gerektirir. Yasağa konu olan işlemler hem hukuken hem de dinen geçersizdir. Şâfiî nehiyleri yorumlarken metin içi ve metin dışı karineleri de hesaba katar. Şâfiî, “edep” amaçlı nehiylere muhalefet etmenin kişiyi günahkâr kılacağını söylemişse de, sonraki usulcüler bu görüşe bağlı kalmamışlardır.
25. Hasan Tanrıverdi, “Şafii Mezhebi Müçtehitlerinin İmam Şafii’ye Muhalefeti”, s. 930-941.

2. İstanbul Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumunda Sunulan Tebliğler

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 2013 yılında düzenlenen Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu kapsamında sunulan tebliğler, daha sonra *Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şâfiî* adıyla basılmıştır (M. Mahfuz Söylemez - Mustafa Özağaç (eds.), Ankara: Araştırma Yayınları, 2014). Eserde yer alan tebliğler şunlardır:¹²

1. Nahide Bozkurt, “Şâfiî’nin Yaşadığı Dönem”, s. 11-24.
2. Soner Duman, “Modern Dönemde Şâfiî Algısı”, s. 25-62.
3. Sâlih Kadir Kerim ez-Zenkî, “İmam Şâfiî ve Anlam Üretmedeki Okuma Stratejisi”, s. 63-88. Zenkî’ye göre Şâfiî, kendi döneminde lafızların anlaşılması konusunda meydana gelen karışıklığı gidermek üzere beyan kavramını ortaya koymuş, lafzın anlaşılmasına ilişkin bir metodoloji inşa etmiştir. Şâfiî’ye göre, nassın kendilerine indiği insanlar nezdindeki anlamının ortak bileşeni, nasları anlamının ve yeni bir anlam üretmenin doğruluk ölçütüdür.

¹² Bu tebliğler içinden doğrudan ya da dolaylı olarak fıkıh ve usul-i fıkıh ile ilgili olanları kısaca tanıtılacaktır.

4. Saffet Köse, “Şâfiî Zâhiriliğinin Analizi”, s. 89-108.
5. Muammer Bayraktutar, “İmam Şâfiî’nin Hadisleri Anlama ve Yorumlama Yöntemi”, s. 109-138.
6. Mehmet Erdoğan, “İmam Şâfiî’de Ta’lil ve Taabbudilik Dengesi”, s. 139-144. Erdoğan, tebliğinde Şâfiî’nin hükümlerde taabbüdü asıl olarak gördüğünü ve furû görüşlerini bunun üzerine bina ettiğini belirtir. Bununla birlikte Şâfiî kıyasın hucciyetini de kabul etmektedir ve onu Zâhirîlerden ayıran nokta da burasıdır.
7. Hüseyin Hansu, “Şâfiî’nin Hadis Anlayışının Mu’tezile Üzerindeki Etkisi”, s. 145-160.
8. İshak Emin Aktepe, “İmam Şâfiî’nin Sünnet Anlayışı”, s. 161-184.
9. Gıyasettin Arslan, “İmam Muhammed bin İdris eş-Şâfiî’de Gâi Yorum Metodu”, s. 185-220. Arslan’a göre Şâfiî gâi yorum metodunu esas almış, bu metoda dayalı olarak sağlıklı yorumlar ve teviller yapabilmıştır; bu metodu hem bir anlama ve anlamlandırma metodu olarak kullanmış hem de pratiğe dökebilmiştir.
10. Abdülaziz Bayındır, “İmam Şâfiî’nin Hikmet Anlayışı”, s. 221-252. Bayındır’a göre Şâfiî, hikmeti Hz. Muhammed’e özgü kabul etmesi, âyetler arasında mîzanı görememesi, nebi-rasul farkına dikkat etmemesi ve kitap-sünnet bütünlüğünü görememesi açılarından hata etmiştir; fakihler arasında yalnızca Şâfiî hikmete değinmiş, ancak o da sünneti ayetler arası dengenin ürünü olarak görmeyip peygambere has saymak suretiyle yanılmış ve daha sonra bu görüşün Müslümanlar arasında yaygınlaşmasına neden olmuş, Kur’an’ı ve Sünnet’i doğru anlamının önünü kapatmıştır.
11. Cemalettin Erdemci, “İmam eş-Şâfiî ve Akıl-Nakil İlişkisine Dair Görüşleri”, s. 253-270.
12. Hüseyin Güleç, “İmam eş-Şâfiî’nin Temellendirdiği Hadis Usulü ve Şâfiî Fıkıh Usulcüleri”, s. 271-286.
13. İbrahim Coşkun, “İmam Şâfiî’nin Eş’ariyye Ekolüne Etkisi”, s. 287-318.
14. Muammer Arangül, “İmam Şâfiî’nin İmam Mâlik’ten Kopuşu”, s. 319-344.
15. Mehmet Keskin, “İlk Dönem Şâfiî – Eş’arî İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 345-358.
16. Ahmed b. Abdilaziz el-Haddâd, “Şâfiî’nin Eski Mezhebi ve İmam Mâlik’in Mezhebi ile Alakası”, s. 359-398. Haddad, Şâfiî’nin kavli kadîminin İmam Mâlik’in görüşleriyle ilişkisine dair açıklamalarda bulunduktan sonra, Şâfiî’nin mezheb-i cedide intikal sebepleri üzerine durur; ardından

kavl-i kadime göre fetvâ verilen on dört meseleyi, Şâfiî hukukçuların görüşlerini de aktarmak suretiyle inceler.

17. Servet Bayındır, "İmam Şâfiî'nin "Bey' u'l-İne" Hakkındaki Görüşünün Günümüz İslamî Finans Piyasalarına Etkisi", s. 399-416.
18. İbrahim Çapak, "İmam Şâfiî ve Mantık", s. 417-432.
19. M. Beşir Eryarsoy, "İmam Şâfiî ve Siyerü'l-Evzâî", s. 433-444.
20. Ahmed Muaz Ulvan Hakki, "İmam Muhammed b. İdris eş-Şâfiî el-Muttalibî'nin Akîdesi", s. 445-472.
21. Abdurrahman Candan, "İmam Şâfiî'nin Kadîm Görüşlerinin Oluşum Süreci ve Cedit Görüşlerine Geçişin Temel Nedenleri", s. 473-516.
22. Adnan Demircan, "İmam Şâfiî'nin Başkaldıranlarla İlgili Görüşlerine Hz. Ali Dönemi Uygulamalarının Etkisi", s. 517-532.
23. Halil İbrahim Bulut, "Râfizî-Nâsibî İddiaları Arasında İmam Şâfiî", s. 533-546.
24. İhsan Süreyya Sırma, "Mela Abdurrezzak bin Mela Musa el-Hashirî'nin İmam Şâfiî ve İmam Ebu Hanife Arasındaki İctihad Farklılıklarını Gösteren Bir Risalesi", s. 547-576.
25. Muhammed Hâmidî, "İmam Şâfiî'nin Talebeleri, Mezhebini Yayan Âlimler ve Silsile Halinde Şâfiî Fıkhi", s. 577-606.
26. Tehsin Doski, "İmam Şâfiî Mezhebi ve Kürtler", s. 607-622.

D. Kitaplar

Şâfiî üzerine yazılmış olan telif kitaplar genellikle lisansüstü tez ve makalelerden üretilmiş eserler ile sempozyum bildirimlerinin kitaplaşmış halinden oluşmaktadır. Yukarıda ele alınan sempozyum bildirimleri dışında Şâfiî üzerine yazılmış telif kitaplar şunlardır:

1. *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü*, M. Hayri Kırbasoğlu (der.), Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2003.

Eser, dördü yabancı dördü yerli sekiz araştırmacı tarafından yazılmış 9 makalenin derlenmesinden oluşmaktadır:

(1) George Makdisi, "Şâfiî'nin Hukuki Teoloji Anlayışı: Usûl-i Fıkh'ın Kökenleri ve Önemi".

(2) Wael B. Hallaq, "Şâfiî'î Hukuk İlminin Başmimarını mıydı?".

(3) Rıdvan es-Seyyid, "Şâfiî'î ve er-Risâle: Fıkıh Sisteminin Oluşum Tarihine Bir Bakış - İslam Fıkıh Sisteminin Oluşumuna İlişkin Bir Etüd".

(4) Nasr Hâmid Ebû Zeyd, "İmam Şâfiî'î ve Ortayol İdeolojisinin Tesisi" (Bu bölüm, yazarın *el-İmâmu's-Şâfiî ve Te'sisu Aydiyuluciyyeti'l-vasatiyye* adlı eserinin tercümesidir).

(5) Osman Taştan, “Merkezileşme Sürecinde İslam Hukuku: Bölgeselliğe Veda veya Şâfi’î Faktörü”.

(6) Mehmet Paçacı, “İmam Şâfi’î’nin Metodolojisinde Öznenin Rolü: Hermeneutik Bir Eleştirisi”.

(7) Mustafa Öztürk, “Kur’an’da Yabancı Kelime Bulunup Bulunmadığı Tartışması ve Şâfi’î’nin Dogmatik Dil (Arapça) Tanımlaması Üzerine”.

(8) Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, “Şâfi’î’nin er-Risâle’deki Hadisçiliği”.

(9) Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, “er-Risâle’nin Şekil ve Muhteva Açısından Eleştirisi”.

2. Şâmil Dağcı, *İmam Şâfi’î, Hayatı ve Fıkıh Usulü İlimindeki Yeri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.¹³

3. Gıyasettin Arslan, *İmam Şâfi’î’nin Kur’an Okumaları*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.¹⁴

4. Bilal Aybakan, *İmam Şâfi’î ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.

5. Soner Duman, *Şâfi’î’nin Kıyas Anlayışı*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2009.¹⁵

6. Necmettin Sâlihhoğlu, *İmam Şâfi’î*, İstanbul: Ravza Yayınları, 2013.

II. Tercümeleler

Şâfi’î üzerine yapılan tercüme çalışmaları da makale, tebliğ, kitap şeklinde çeşitli başlıklar altında ele alacağız.

A. Makaleler

1. Gérard Lecomte, “İslam’da İhtilaf’ın Tekâmülüne Bir Örnek: Şâfi’î’nin *İhtilâfu’i-Hadis*’inden İbn Kuteybe’nin *Muhtelifu’l-Hadis*’ine”, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, *İslâm Medeniyeti*, 1981, c. 5, sy. 1, s. 3-37.

2. George Makdisî, “Şâfi’î’nin Hukuki Teoloji Anlayışı: Usûl-i Fıkhın Kökenleri ve Önemi”, çev. Sami Erdem, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995-1997, sy. 13-14-15, s. 263-294.¹⁶ Makdisî’ye göre Şâfi’î’nin usul-i fikhî; biri hukukî diğeri de kelimî olmak üzere iki boyuta sahiptir. Şâfi’î’nin katkısının hukukî yönü kapsamlı bir şekilde araştırıldığı halde onun gelenekçi kelimî yönü dikkatlerden kaçmıştır. Makdisî, Şâfi’î’yi bir akıl karşıtı ve gelenekçi olarak ilan ederken, geneli itibarıyla spekülâtif ve altı doldurulmamış olan şu gibi argümanlara başvurur: Şâfi’î’nin kelimî taraftarlarına karşı muarız

13 Eser, Dağcı’nın aynı adlı makalesinin genişletilmiş halidir.

14 Eser, Arslan’ın “Hicrî İkinci Asrın Siyasî Yapısı İçinde İmam Şâfi’î’nin Kur’an’ı Tefsir Metodolojisi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

15 Eser, Duman’ın aynı adlı doktora tezinin yeniden düzenlenmiş halidir.

16 Bu çalışma *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda Şâfi’î’nin Rolü* adlı edisyon eser içinde yayımlanmıştır.

tavrı; *er-Risâle*'de kelamın ve hatta hukuk felsefesi problemlerinin hiç bulunmayışı; usul-i fikhın hicrî beşinci asra kadar *er-Risâle*'nin gelenekçi yönünden sıyrılarak, kelim ve hukuk felsefesinin önemli rol oynadığı bir anlayışa evrilmesi; gelenekçi yazarların, kelamın usul-i fıkha sızmasına karşı gösterdikleri mücadele; iki ekol arasında yüzyıllarla yaşıt daimi mücadele. Makdisî'ye göre, Şâfiî'nin *er-Risâle*'yi yazmaktaki gayesi, Kur'an ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetinin ötesine gitme eğilimi gösteren her türlü dinî bilgi sistemine karşı durmaktır.

3. N. J. Coulson, "Muhammed B. İdrîs eş-Şâfiî", çev. Abdurrahman Haçkalı, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, sy. 10, s. 485-490.
4. Muhammed Hamidullah, "Şâfiî'nin Hukuk İlimine Katkısı", çev. Mederes Gürkan, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, sy. 11 (Prof. Dr. Şaban Kuzgun'un Anısına), s. 197-206. Hamidullah'a göre Şâfiî, *er-Risâle* adlı eseriyle teorik hukuk ilmine ilişkin bir temel atmıştır. Şâfiî'nin hadise en büyük katkısı, haber-i vahidin bağlayıcılığını insanlara kabul ettirmesidir ve rey taraftarı hukukçuların haber-i vahid'e güven duymalarını sağlamasıdır.
5. Wael B. Hallaq, "Şâfiî Hukuk İlminin Başmimarı Mıydı?", çev. Sami Erdem, *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü* içinde, s. 49-72. Hallaq bu makalesinde temel olarak *er-Risâle*'nin bir fıkıh usulü eseri olmadığını ve Şâfiî'nin de fıkıh usulü ilminin kurucusu olmadığını iddia etmektedir.
6. Rıdvan es-Seyyid, "Şâfiî ve er-Risâle", *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü* içinde, s. 73-88. Seyyid, Şâfiî'nin *er-Risâle* ile yaptığı şeyin sonuç olarak iki maddeye indirgenebileceğini belirtir: a. Sünneti yeniden tanımlayarak onu vahye eşitlemesi, b. Lafız bahislerini ortaya koyması. Seyyid, Şâfiî'nin usul alanındaki en büyük başarısının ikinci alanda olduğunu belirtir.
7. Joseph Schacht, "Şâfiî'nin Hayatı ve Şahsiyeti Üzerine", çev. İshak Emin Aktepe, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2005, c. 3, sy. 1, s. 119-127.
8. Frank Griffel, "Hoşgörü ve Dışlama: Şâfiî ve Gazâlî'nin Mürted Konusundaki Görüşleri", çev. Şükrü Selim Has, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2006, sy. 7, s. 277-295.
9. Takıyyuddîn Ali b. Abdilkâfi es-Sübki, "İmam Şâfiî'nin "Hadis Sahihse Mezhebim Odur" Sözü'nün Anlamı," çev. İshak Emin Aktepe, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi [www.dinbilimleri.com]*, 2009, c. 9, sy. 3, s. 293-321.

10. en-Nâcî Lumeyn, “İmam Şâfiî'nin Bazı Görüşlerini Değiştirmesinde Mısır'daki Çevreden Etkilenmesi Mes'elesi”, çev. Muammer Bayraktutar, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2010, c. 2, sy. 3, s. 117-128.
11. Christopher Melchert, “IX. [III.] Yüzyıl Boyunca Nesih: Şafii, Ebu Ubeyd, Muhasibi ve İbn Kuteybe”, çev. Nail Okuyucu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [MÜİFD]*, 2011/1, sy. 40, s. 201-222.

B. Kitaplar

Şâfiî çalışmaları kapsamında Türkçeye tercüme edilen kitapları “Şâfiî'ye ilişkin kitaplar” ve “Şâfiî'nin eserleri” şeklinde iki grupta ele alacağız.

1. Şâfiî'ye İlişkin Kitaplar

Muhammed Ebu Zehra, *İmam Şâfiî*, çev. Osman Kesioğlu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1996. Eser Şâfiî'nin yetişmesi, gençliği, yetiştiği çevre vb. konuları ele aldıktan sonra onun usul ve fıkıh alanındaki görüşlerine ve Şâfiî mezhebine ilişkin bilgilere yer vermektedir.

Nasr Hâmid Ebû Zeyd, “İmam Şâfiî ve Ortayol İdeolojisinin Tesisi”, *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü* içinde, s. 89-148. Eser, son dönemde yazılarıyla kendisinden sıkça söz ettiren Nasr Hâmid'in, *el-İmâmu's-Şâfiî ve Te'sîsu Aydiyuluciyyeti'l-vasatiyye* adlı eserinin tercümesi olup bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Bu dört bölüm sırasıyla Kur'an, Sünnet, İcma, Kıyas ve icthad başlıklarını taşımakta olup Şâfiî'nin çoğunlukla *er-Risâle* ve usule ilişkin diğer kitapçıkları esas alınarak hazırlanmıştır. Şâfiî'nin fikirlerine eleştirel yaklaşan Ebû Zeyd'e göre Şâfiî, nasların alanını genişletmek, sünneti Kur'an'la aynı seviyeye çıkarmak ve vahye eşitlemek, kıyası naslara sıkı sıkıya bağlamak suretiyle insanın etkinlik alanını sınırlamıştır. Şâfiî'nin bu projesi, sonraları Eş'arî ve Gazzalî'nin de müdahaleleriyle dinî söylemin tümüne egemen olmuş ve İslam-Arap aklı nasların otoritesine dayanır olmuştur. Yine bu müdahalelere bağlı olarak Mutezile, felsefe vb. akımlar marjinal olarak algılanır hale gelmiştir.

2. Şâfiî'nin Kitapları

Şâfiî'nin eserleri arasında Türkçeye tercüme edilenler şunlardır:

a. *er-Risâle*

Eserin Ahmed Muhammed Şâkir tarafından yapılan tahkikli baskısı Türkçeye birden fazla tercüme edilmiştir. Bu tercümele içinde Abdülkadir Şener ve İbrahim Çalışkan tarafından *er-Risâle: İslam Hukukunun Kaynakları* adıyla yayınlanan çalışma orijinaline en sâdık tercüme olarak kabul edilebilir.¹⁷

17 Şâfiî, *er-Risâle (İslam Hukukunun Kaynakları)*, trc. Abdülkadir Şener – İbrahim Çalışkan, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

er-Risâle'nin diğer bir tercümesi ise Ubeydullah Dalar tarafından yapılmıştır.¹⁸ Bunun yanında, Burûc yayınları tarafından yayınlanmaya başlanan Şâfiî'nin *el-Ümm* adlı eserinin ilk cildi, *er-Risâle* tercümesidir.¹⁹

b. *el-Ümm*

İmam Şâfiî'nin en kapsamlı eseri fûrû fıkıh alanında yazılmış olan *el-Ümm*'dür ve Burûc yayınları bu eseri tercüme ettirmeye başlamış olup şu ana kadar iki cildi yayınlanmıştır.

c. *İhtilâfu Mâlik ve's-Şâfiî*

Eser, İshak Emin Aktepe tarafından Türkçeye çevrilmiştir.²⁰

III. Değerlendirme

Bu başlık altında İmam Şâfiî üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalar içinden özellikle İslam hukuku alanıyla doğrudan veya dolaylı ilgili çalışmalar çeşitli açılardan değerlendirilecektir.

A. Kapsam

İçinde bulunduğumuz son yüzyıl boyunca başta Batılı çevrelerde olmak üzere "İslam aklı"nın kurucu metinlerine yönelik yeni bir ilginin oluştuğu görülmektedir. Bu ilgiye en çok mazhar olan şahısların başında İmam Şâfiî ve onun *er-Risâle* adlı eseri gelmektedir. Şâfiî'nin, usule dair günümüze ulaşan ilk eseri yazmış olması, bir "fıkıh medeniyeti" olarak tanımlanan İslam medeniyetinin bu eser üzerinden zihniyet tahlilinin yapılması sonucunu doğal olarak intâc etmiştir. Bu kapsamda özellikle müsteşriklerin İmam Şâfiî'ye yönelik tespit ve değerlendirmeleri sonucunda İslam dünyasında da Şâfiî'ye ve çalışmalarına yönelik ilginin yeniden uyandığını ve İmam Şâfiî'nin popüleritesinin yeniden keşfedildiğini söylemek mümkündür. Şâfiî üzerinde yapılan çalışmalar bir bütün olarak incelendiğinde onun özellikle fıkıh ve usul alanındaki çabalarının "kurucu" ve "tayin edici" bir etkiye sahip olduğu teslim edilmektedir. Adı geçen çalışmalar bu etkinin en çok iki alanda görüldüğünü ortaya koymaktadır: Şâfiî'nin şer'î delilleri sınırlaması, delillerin anlaşılma yöntemi üzerine geliştirdiği metodoloji.

Şâfiî'nin sünneti hadise, ictihadı da kıyasa eşitlediğini ve sünneti tespitite nebevî-merfû hadis dışında sahabeye ait uygulamayı dikkate almadığı gibi ictihad alanında da kıyas dışında kalan ve başta istihsan olmak üzere maslahat

18 Mehmet Görmez'in, söz konusu tercümeyle ilişkin eleştirel mahiyette kaleme aldığı makalesi için bkz. Görmez, "er-Risâle ve Türkçe Tercümesi Üzerine", *İslamî Araştırmalar*, c. 2, sy. 8, Ağustos 1988, s. 81-83.

19 Şâfiî, *el-Ümm*, çev. Musa Özdemir, İstanbul: Burûc Yayınları, 2011.

20 Şâfiî, *İhtilâfu Mâlik ve's-Şâfiî (Sünnet, Hadis ve Amel Üzerine Tartışmalar)*, çev. İshak Emin Aktepe, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

vb. diğer delilleri de “gayr-i meşrû” addettiği kabulünden hareket eden kimi çevreler, onun nasları anlama metodunun da temelde “zahîrî bakış açısı” ile ma’lûl olduğunu belirtirler.

Şâfiî ile ilgili özellikle de birçoğu Batılı veya Batı üniversitelerinde görev yapan Doğulu araştırmacı tarafından ileri sürülen bu görüşler çok geçmeden İslam dünyasında yankısını bulmuş, çoğunluğu itibarıyla söz konusu görüşleri reddetmeye yönelik “tepkisel” çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte Şâfiî üzerine yapılan çalışmaların gittikçe artan düzeyde bu tepkisellikten kurtularak daha çok “çözümlemeci/analitik” bir yaklaşıma evrildiği de dikkatten kaçmamaktadır.

İmam Şâfiî’nin İslamî ilimlere ilişkin görüşleri üzerine ülkemizde yapılan çalışmaların henüz başlangıç düzeyinde olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim günümüze ulaşan ilk fıkıh usûlü eserinin yazarı olan ve adı modern dönemlerde “sünnî paradigmanın kurucusu olma” gibi niteliklerle birlikte anılan Şâfiî’nin başta fıkıh ve usul düşüncesi olmak üzere hadis, kelam, tefsir vb. ilim dallarına ilişkin görüşleri üzerine yapılan lisansüstü çalışmalar bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır.

Şâfiî’nin metodolojisini bir bütün olarak ve bütün yönleriyle akademik bir çalışma çerçevesinde ele almak mümkün değildir. Bu yönde yurt dışında yapılan çalışmalarda da bir “sığılık” problemi olduğu görülmektedir. Zira çoğu zaman bu çalışmalar, onun *er-Risâle*’de veya usulî konulara ilişkin diğer eserlerinde dile getirdiği görüşleri özetleyip yorumlamaktan ibaret kalmaktadır. Onun metodolojisinin belirli yönlerini ele alan çalışmalar ise bu çalışmaları yapan kimselerin bakış açılarını şu veya bu şekilde yansıttığından yukarıda da belirttiğimiz üzere kimi zaman “eleştirel”, kimi zaman “savunmacı” bir yaklaşım sergilemekten kurtulamamaktadır.

Şâfiî çalışmalarına ilişkin en önemli problemlerin başında onun yalnızca teorik görüşlerine dair açıklamalarının dikkate alınıp bu teorinin pratiğe yansımaları mahiyetindeki ictihadlarının ya göz ardı edilmesi ya da yeterince dikkate alınmaması hususu gelmektedir. Bu problemin aşılması için Şâfiî’nin spesifik olarak bir konuya ilişkin teorik açıklamaları ile pratik uygulamalarının bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Şâfiî’nin usule dair görüşleri üzerine çalışmanın temel zorluklarından birisi de Şâfiî usulcülerin çoğu zaman Şâfiî’ye atfettikleri görüşlerin yeknesaklık arz etmemesinden kaynaklanmaktadır. Araştırmacı, herhangi bir konuda Şâfiî usulcülerinin İmam Şâfiî’ye atfettiği görüşlerin çeşitliliği karşısında şaşırabilmekte, kendi bulguları ile usulcülerin farklı görüşleri arasında bocalayabilmektedir.

Tarihsel bir metin üzerinde çalışanların çoğu zaman gözden kaçırabileceği hususlardan biri de “anakronizm” sorunudur. Şâfiî’den yaklaşık iki asır sonra teessüs eden usul ilminde kullanılan kimi terimlerin Şâfiî’nin eserlerinde de

aynen yer alıyor olması, kimi araştırmacıları bu terimlerin içerikleri konusunda yanılığa düşürebilmektedir. Tarihsel süreç içinde terimlerin içeriklerinde “anlam genişlemesi”, “anlam daralması”, “anlam farklılaşması” söz konusu olabilmektedir. Kronolojik olarak farklı zaman dilimlerinde yaşayan müelliflerin eserlerinde görülen bir terimin her zaman aynı içerikte kullanılmayabileceği göz ardı edildiğinde belli bir tarih diliminde yazılmış olan metnin orijinal anlamını tespit de mümkün olmamaktadır.

Şâfiî'nin “kıyas”, “istihsan”, “sahabe kavli” gibi şer'î delillere dair yaklaşımlarını ele alan tez çalışmaları yanında onun “nesih”, “icma” gibi konulardaki görüşlerini belirlemeye çalışan makaleler de bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalar, Şâfiî'nin usûlün belirli bir alandaki görüşünü netleştirme bakımından son derece önemli kavramsal çalışmalar olmakla birlikte onun usûl düşüncesinin bir bütün olarak ortaya konulması, bu alana ilişkin başka monografik çalışmaların yapılmasını da gerektirmektedir. Söz gelimi Şâfiî'nin fıkhıta ihtilaf konusuna ilişkin görüşleri, dinî bilginin değeri konusunda yaptığı ayrımların epistemolojik değeri, fıkıh anlayışı üzerine bina ettiği genel kurallar konusunda herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. İslâm hukuku alanında adında “Şâfiî” ibaresi yer alan lisansüstü çalışmaların bir kısmı doğrudan İmam Şâfiî'nin görüşünü tespit etmekten ziyade belirli bir eser temelinde Şâfiî'ye atfedilen görüşlerin tahkikine yöneliktir.

Şâfiî üzerine İslam hukuku alanında yazılan makaleler ve tebliğler geneli itibarıyla lisansüstü tezlerde ileri sürülen görüşlerin dışına çıkmamaktadır. Zaten makale yazarları, geneli itibarıyla Şâfiî üzerinde lisansüstü tez hazırlayan kimselerden oluşmaktadır.

İslam hukuku alanındaki Şâfiî çalışmalarının “Şâfiî'nin etkisi” sorununa hâlâ el atmadığı görülmektedir. Şâfiî'nin usûlî görüşlerinin diğer mezhepleri de etkilediği ve bu bağlamda meselâ Hanefîler'in istihsan ve Mâlikîler'in maslahat anlayış ve uygulamalarını “ehlileştirdiği” yönündeki iddialar müstakil bir çalışmada ele alınmadığı gibi diğer çalışmalarda da yeterince temas edilmiş değildir.

Aynı durum Şâfiî'nin sünnet anlayışı ve bunun yansımalarına ilişkin çalışmalar hakkında da geçerlidir. Nitekim hadis alanında hazırlanan iki doktora tezi onun sünnetin sübût ve delâleti konusundaki görüşlerini ortaya koymaya çalışırken, bir başka doktora tezi müstakil olarak onun sünneti anlama yöntemini konu edinmektedir. Bununla birlikte Şâfiî'nin sünnet anlayışı ve bu anlayışın ehl-i hadis ve ehl-i re'y şeklinde taksim edilen yapılara etkisi hâlen araştırılmaya muhtaç bir durumda bulunmaktadır.

Şâfiî'nin Kur'an anlayışını ve tefsir metodolojisini ortaya koymaya çalışan yalnızca bir çalışma bulunmaktadır.

B. Üslup ve Amaç

İmam Şâfiî'ye yönelik ülkemizde yapılan çalışmaları üslup ve amaç bakımından üç kategoride değerlendirmek mümkündür: Eleştirel yaklaşımı esas alan çalışmalar, savunmacı yaklaşımı esas alan çalışmalar, çözümlemeyi esas alan çalışmalar.

Kategorik olarak bu şekilde yapılan sınıflandırmada hangi çalışmanın hangi kategoride yer aldığı hususu öznel yaklaşımlara açıktır. Bununla birlikte tamamen nesnel bir değerlendirmeye bakıldığında belirli bir kategoriye yerleştirilmesinin gerekli olduğu açıkça zorunlu görünen çalışmalar da bulunmaktadır. Sözgelimi *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü* adlı eserde farklı şahıslara ait olan makaleler bir bütün halinde incelendiğinde eleştirel bir yaklaşımın benimsendiği açıkça görülür. Şâfiî'ye yönelik eleştirilerin bütünü barındıran ve bu haliyle kendi kategorisinin prototipi ve öncüsü addedilebilecek bu eserde serdedilen fikirler, Türkiye'de Şâfiî çalışmalarının sayısal olarak artışı konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmada İmam Şâfiî'ye yönelik eleştirilerin onun "delilleri sınırlandırması" ve "delillerin yorumu konusunda benimsediği metodoloji" üzerinde yoğunlaştığı görülür. Şâfiî'nin metodolojisine eser boyunca yöneltilen eleştiriler özetle şu şekilde belirtilebilir: "Şâfiî, fikhî meşrûiyetin temellendirilmesinde yalnızca nassı esas almış, sünneti hadise eşitlemek sûretiyle fıkhîta yaşayan sünnet ve amel kavramını devre dışı bırakmış, kıyas dışındaki aklî delilleri ve bu kapsamda istihsan ve -adını açıkça zikretmese bile- maslahatı gayr-i meşrû addetmek suretiyle dinde rey ve ictihadın alanını sınırlamıştır. Şâfiî nasları anlamada da amaçsal yoruma sıcak bakmayıp ılımlı bir zâhirî yaklaşımı benimsemiş, bu haliyle nasların anlaşılmasında tarihsel şartları ve maslahatı ıskalayarak donuk/durağan bir metod ortaya koymuştur." Eserde belirtildiğine göre Şâfiî'nin bu görüşleri yalnızca kendi bağluları üzerinde değil bütün bir sünnî paradigma üzerinde tayin edici bir etkiye sebep olmuştur. Eserdeki yaklaşımı birazdan ele alacağımız "çözümlemeci" yaklaşımdan ayıran en büyük fark, dile getirilen eleştirilere dair Şâfiî'nin görüş ve açıklamalarının bir bütünlük içinde ele alınıp irdelenmemiş olmasıdır. Zira eserde dile getirilen eleştirilerin neredeyse tamamı Şâfiî'nin *er-Risâle*, *İbtâlî'l-istihsân*, *Cimâu'l-ilm* gibi usûle dair risalelerine göndermeler yaptığı halde, onun fikhî birikimini yansıtan ve usûl anlayışının pratiğe yansması mahiyetinde olan ansiklopedik mahiyetteki *el-Ümm* adlı eseri dikkate alınmamıştır.

Şâfiî üzerine Türkiye'de yapılan çalışmaların bir bölümü ise ona yönelik eleştirel yaklaşımları "bertaraf etme" amacıyla hareket eden savunmacı bir bakış açısının ürünü görünümündedir. Bu çalışmalarda, Şâfiî'ye yönelik eleştiriler teker teker ele alınarak irdelenir ve reddedilir. Bu türden yazımların tipik örneğini Ebubekir Sifil'in *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi II* adlı eserinin

“Hadis Hareketi ve İmam eş-Şâfiî” başlığını taşıyan bölümü oluşturmaktadır. Sifil, gerek bu çalışmasında gerekse diğer yazılarında özetle şunları söyler:

İmam Şâfiî'nin deliller hiyerarşisi Fazlurrahman'ın iddiasının aksine diğer müctehid imamlarınkinden farklı değildir.²¹ Hadis hareketinin Şâfiî ile başladığı iddiası ne tarihi, ne de dinî gerçeklerle bağdaşmaktadır. Sünnet/hadis Kur'an'dan sonra başvurulmuş ikinci kaynak olarak görülmesi, istisnasız bütün müctehid imamların istinbat usûlü hiyerarşisinde rastladığımız bir vakıadır.²² Şâfiî'yi diğer mezhep imamlarından ayırarak “hadis şampiyonu” ilan etmek ve onun hadise bağlılığını sanki diğer mezhep imamları böyle değilmiş gibi bir olumsuzluk olarak lanse etmek, müsteşriklerin önyargılı nesnelliklerini tarihî gerçeklerin tespitinde veri olarak kabul etmektir.²³ Şâfiî dışındaki diğer mezhep imamları da kıyas vesaireyle ichtihadın hadis ve esere takdim edilemeyeceği üzerinde görüş birliği içindedirler.²⁴

Bu görüşlere “savunmacı Şâfiî algısı” adını vermemiz bunları küçümseme yahut bilimselliğine set çekme amacına matuf olmayıp yukarıda eleştirel Şâfiî algısına yönelik olduğu belirtilen görüşlerin antitezi mahiyetinde ve onları birer birer ele alıp reddetmeye yönelik olarak serdedilmiş olmaları hasebiyledir.

Şâfiî'ye yönelik çalışmaların üslûp bakımından üçüncü kategorisini “çözümlemeci /analitik yaklaşım” oluşturur. Bununla kastettiğimiz, eleştiri veya savunmanın nesnesi durumunda olan Şâfiî'nin *bütün eserlerinin*, bir bütünlük içinde baştan sona okunup geliştirilecek teorinin tümevarımsal bir çalışmaya konu kılınması ve bunun belirli bir sistematik içinde sunumudur. Akademik alanda yazılmış lisansüstü tezlerin, makale ve tebliğlerin önemli bir kısmını bu yaklaşıma dahil etmek mümkündür.

C. Teklifler

1. Gerek İslam hukuku üzerinde son dönemde yapılan çalışmalarda İmam Şâfiî'nin etkisi konusundaki tartışmalar, gerekse Türkiye'de hatırı sayılır derecede bir Şâfiî nüfusun bulunması gibi faktörler dikkate alındığında, İmam Şâfiî üzerine araştırmalarda bulunmak, araştırmaları teşvik edip desteklemek, yönlendirmek üzere diyanete veya üniversitelere bağlı özerk mahiyette “Şâfiî Araştırmaları Enstitüsü” kurulmalıdır.
2. Türkiye'de İmam Şâfiî'nin usûl düşüncesine ve metodolojisine ilişkin akademik çalışmalar her ne kadar kemiyet ve keyfiyet bakımından arzu edilen seviyeye ulaşmamış olsa bile yine de konuya ilişkin bir birikimin meydana geldiği görülmektedir. Makale ve tebliğ şeklindeki akademik

21 Ebubekir Sifil, *Modern İslâm Düşüncesinin Tenkidi II*, s. 183.

22 Sifil, *a.g.e.*, s. 185.

23 Sifil, *a.g.e.*, s. 189.

24 Sifil, *a.g.e.*, s. 193.

çalışmaların birçoğu farklı dergi ve kitaplarda bulunduğundan Şâfiî'nin usûl düşüncesini ele alan makalelerin derleme bir çalışmada bir araya getirilmesi onun düşüncesinin bir bütün olarak görülmesi konusunda önemli katkılar sağlayacaktır.

3. Şâfiî üzerinde gerek Arap dünyasında gerekse Avrupa ve Amerika'da yapılan çalışmalar tematik bir bütünlük içinde Türkçeye tercüme edilmelidir. Bu, bir yandan Şâfiî üzerinde yurt dışındaki çevrelerin yoğunlaştığı alanları ve bu alanlardaki görüşlerini tespit etmemize olanak sağlayacak diğer yandan da benzer konularda ülkemizde araştırmalar yapılması yönünde teşvik edici bir etkiye sebep olacaktır.
4. Şâfiî'nin gerek usûl gerekse fûrû düşünce ve uygulamalarına ilişkin çalışılması gerekli görülen alanlar tespit edilerek bir "tez teklif veri tabanı" oluşturulmalı, bu yönde yüksek lisans ve doktora tezleri yapılarak ilgili alandaki boşluklar doldurulmalıdır.
5. Şâfiî'nin fıkıh ve usul düşüncesinin belirli alanlarına ilişkin sempozyum, panel ve kongreler yerine dar kapsamlı fıkıh çalışmaları düzenlenmesi ve bu çalışmalarda bir konunun derinlemesine bütün boyutlarıyla ele alınması, çalışmada sunulan tebliğ ve yapılan değerlendirmelerin basılı hale getirilmesi, Şâfiî çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.
6. Şâfiî'ye ilişkin şu alanlarda herhangi bir çalışma yapılmamış olup bunların çalışılması, sistemdeki boşluğun doldurulması noktasında önemlidir:
7. Ehl-i hadis – ehl-i rey ayrışmasında Şâfiî'nin pozisyonu ve bu ayrışmaya katkısı.
8. İmam Şâfiî'nin Hanefî ve Mâlikî fıkıh ekollerine yönelik metodolojik eleştirileri.
9. Şâfiî'nin sünnet anlayışının diğer ekoller üzerindeki etkisi.
10. Şâfiî'nin metodolojik görüşlerini etkileyen tarihsel, sosyal, kültürel arka plan.
11. Şâfiî'nin metodolojisinin fıkıh usulünün kavramlarına ve kurumlarına etkisinin keyfiyeti.
12. Şâfiî'nin hukuk düşüncesinde literal – gaî yorum ikilemi.
13. Şâfiî'nin fıkıh düşüncesinde fıkıhın genel ilke, kural ve prensipleri.
14. Şâfiî'nin icma anlayışı.
15. Şâfiî'nin fıkıh anlayışında örfün yeri.
16. Şâfiî'ye göre Hz. Peygamber'in tasarrufları.
17. Şâfiî'nin hukuk düşüncesinde şeriatın maksatları.

Türkiye'de Şâfiî Çalışmaları

Soner DUMAN

Özet

Son dönemde İmam Şâfiî üzerine ülkemizde ve yurt dışındaki çalışmaların sayısal olarak gittikçe arttığı görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de Şâfiî üzerine yapılan akademik çalışmalar yanında, yurt dışında yapıldığı halde Türkçeye tercüme edilen eserlerin listelenmesi, karşılaştırılması ve genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Sonuç bölümünde de Şâfiî çalışmalarına ilişkin bazı teklifler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şâfiî, Şâfiî mezhebi, Usûl.

Studies on al-Shafii in Turkey

Soner DUMAN

Abstract

There has been a noticeable increase in the number of studies conducted on al-Imam as-Shafii both in our country and abroad. This article provides a list of academic studies on al-Shafii in Turkey as well as foreign works translated into Turkish followed by their comparison and a general evaluation. In the concluding part we offer some suggestions for future studies in the field.

Keywords: Al-Shafii, the *Shafii mazhab*, *Usul*.

